

## PRVO LICE U DVADESET PRVOM VEKU

Može li se reći da se u dvadeset prvom veku sve više prihvata ideja da je istinska koherentnost zapravo fragmentarna? Meni, recimo, film deluje uverljivije ako filmska zvezda ode u kupatilo. Pa šta ako je naracija, sva zasnovana na akciji, razbijena na fragmente? Svako oglašavanje vodokotlića pokazuje da je nekome stalo do toga da sve deluje stvarno. Vreme provedeno u kupatilu, telefonski razgovori, sećanja na događaje, ćaskanje i dremanje, uostalom, zapravo su fragmenti koje u celini prepoznajemo kao iskustvo. „Ljudska bića za kolaž života”, mogao bi da glasi podnaslov.

Pesnik Paul Celan je napisao: „Stvarnost nije naprosto tu, ona se mora tražiti i osvojiti.” Ta potraga podrazumeva vraćanje svega onoga što je odstranjeno kako bi naracija potekla glatko. Većina nas je dovoljno iskusna da zna da „ja” u krajnjoj liniji ima odgovornost prema inteligenciji (čitaj: ljudskosti) onog „ti”. Neki bi rekli da upravo prepoznavanje te odgovornosti u tekstu unosi društvenu dimenziju u upotrebu prvog lica. Pod njim se podrazumeva da nas istorija, sećanje, aktuelni događaji, telefon, imejl, poljubac, telesne potrebe, šta god, neprestano razlamaju (vidljivo i nevidljivo).

Da bi jezikom uobličeno sopstvo, dakle, ostalo ljudsko i zadržalo celovitost, ono mora da se fragmentizuje. Stanovište da sama koherentnost nije fragmentarna dovodi izvesnu vrstu „ja” u singularnu poziciju subjekta. Ali iza te pozicije krije se sledeća istina: „ja” postoji u vremenu i skopčano je s biološkim, ličnim, istorijskim i kulturnim značenjima. Ovo ne uvideti isto je što i prevideti. Na primer: *Ja sam crna devojka u žutoj haljini*. Pridevska naglašenost u ovoj rečenici odmah nas podseća da reči imaju društvenu i političku težinu. Crno se obično ne povezuje s predsedništvom, Merilin Monro ili *Simpsonovima*. Žuta bi mogla lepo da pristaje crnoj koži. Žute haljine su rodno obeležene. Crne devojke prati „javna priča”. Kukavice bi možda zazirale od žute. Zahvaljujući asocijacijama koje u mojim mentalnim predstavama izazivaju žuta i crna, ubrzo postajem u istom mah i bliža sebi i udaljenija od sebe. Zagrebem li dovoljno duboko, već nalećem na društvene i kulturne opštosti, koje usložnjavaju vezu prvog lica s nijansom (čitaj: drugim licem). Pa šta ako je početna misao naprosto glasila: *Ja sam crna devojka u žutoj haljini?* Iza te rečenice se očigledno krije mnogo rascepanija i složenija stvarnost.

A ta me složenost ne vodi nužno do onoga što prepoznajem. *Ja sam crna devojka u žutoj haljini. Želim da obasjam svoj život.* Koliku tačno moć delovanja ima „ja” iz druge rečenice? Da li je uopšte važno šta „ja” želi ukoliko kulturne predrasude ne dozvoljavaju crnim devojkama da žele bilo šta u društvu koje ih konstruiše kao žrtve? U jednom kulturnom trenu to „ja” postaje „svi”. Svi (otkud se oni stvoriše?) *žele da obasjaju moj život.* Kad zamislim četvrt u kojoj odrastaju sve crne devojčice, žuta haljina me čini vidljivijom za dilera droge koji poteže pištolj. Mogla bih da iskoristim tu kaubojsku stvarnost u ime... čega? Urbane autentičnosti? (fragment, bez nagoveštaja) Sentimentalnosti? (fragment, bez nagoveštaja) Rasizma? (neispričani fragmenti, nikad nagovešteni) Jasno je, potrebno je još fragmenata. Jasno je, treba ih još više ako „ja” počne da se povezuje u celinu. Pomislimo zajedno: „Ljubav je svuda oko nas, zašto je ne uzmeš.” Sećate je se, Meri Ričards?

Stavite je u susedstvo crne devojke i možda vam na pamet padnu ljuljaške. Ili možda *Grožđica na suncu* Lorejn Hansberi. Ili možda rukovanje? Drugim rečima, koliko bi samo puta „ja” moralo da se rukuje s vremenom u kojem živim.

Prethodno razigrano ispitivanje pokazuje kako se strategija fragmentacije može iskoristiti da usloži pretpostavke o identitetu koje su nam unapred propisane. Ukoliko se subjektivnost ne bi istraživala, došlo bi do učvršćivanja kulturnih stereotipa, i to brisanjem kompromisa i iskaza koji sažimaju jezičko sopstvo. Svi iskazi sopstva imaju veće značenjske posledice od samog tipografskog prostora koji zauzima jedno „ja”. Pokušaj pisca da se umetne u prvo lice, da ga preusmeri, sučeli s nečim ili ga naruši, pokazuje želju da se piše sa svešću i integritetom, u okviru znanja koje nam je dostupno u dvadeset prvom veku. Konstrukcija sopstva, dakle, posredstvom strategije fragmentacije, postaje proces u pokretu određen neodređenošću.

Drugim rečima, kad koristim prvo lice, želim da razotkrijem implikacije govorenja iz prividne koherentnosti tog položaja. Pišem da bih se suočila sa slučajnim privilegijama i strepnjama koje nose tvrdnje mog „ja”:

*sva sam od sebe s osećajem da sam stalno u parafrazi.  
labava. neomeđena vremenom. u vremenu koje popušta pred oblikom  
prožeta. naprečac*

*zatečena sopstvenim otporom prema prinesenoj žrtvi prema  
dugom nizu koji me sustiže. privodeći sve što značim.  
nepogrešivo lično. do tog istog osećanja gubitka. izgubljena*

*daleko odavde iako sam ovde usmerena. iako je svaki  
zaplet podsticao. svaka pokrenuta drama svarena u ovom*

*svetu. praskozorje koje toliko toga vraća sopstvu. u odrazu  
toliko toga zatamnjuje. da bi ga dan mogao nazvati noći.*

(odlomak iz *Zapleta*)

Koliko god fikcionalan bio prostor poezije i proze, i dalje imam utisak da konstrukcija sopstva mora pokazati svest o vlastitoj propisanosti. U sopstvenom radu fragmentarnost koristim kao strategiju da u igri održim što više mogućnosti. S vremenom, putanja prvog lica prelazi granice, krivuda, zastaje i ponavlja se – da bi prelazila granice, krivudala, zastajala ili se ponavljala. Isprekidana sintaksa i fragmentaran tekst služe tome da ukažu na proces, a možda i da ga odraze, dakle na proces kojim se postojanje (bivanje u vremenu) odvija. Odnosno, tekst poseže za prodorima, prekidima i diskontinuitetima kako bi se približio prvobitnoj tišini bića.

Nepostojana putanja „ja” odvraća sopstvo od njegove mogućnosti da, naposljetku, postoji u tišini. Naša vlastita fizička priroda, telo, njegovo meso i kosti, predstavljaju ono što je pouzdano. Upravo je ta pouzdanost, koja se nikad ne može istinski pretočiti u jezik, izvesna, a ipak se u svakom času baš ona može raspasti u zemlji ili biti pretvorena u

pepeo. Uistinu, nema nikog iza jezikom uobličeneog sopstva. Ja sama nisam ništa, iako osećam sve. Upravo to ništavilo pokušava da se učvrsti u singularnoj poziciji subjekta. Pruža se, u laži linearne, neisprekidane i koherentne linije, ka pouzdanosti. Pruža se, u laži izlomljene, fragmentarne i sukobljene linije, ka ništavilu. To ništavilo se neprestano raspada. *Ja sam crna devojka u žutoj haljini*. Nije li svaki pridev izdaja? *Želim da obasjam svoj život*. Nije li svaki glagol prekid?

Uprkos nepokornom statusu, prvo lice je najbliže postojanosti do koje mogu da dođem. Ti redovi mastila prianjaju uz stranicu i predstavljaju moju potvrdu sopstva. Kao takvo, moje „ja” ovlašćeno je da ostane korak ispred mene u vremenu: ja, ja, ja... do beskonačnosti. Odustati od fragmentarnog teksta – što je fantazija – znači susresti se sa svetom homogenosti, s jednim jedinim „ja”, s njegovom nepomičnošću koja je fiksirana vremenom; a to bi, navodno, trebalo da smatramo privilegijom. Ali, ako ne uvidimo nestabilnost svojstvenu svakom iskazu prvog lica, znači da verujemo da je ograđeni prostor teksta mesto pogodno samo za svetove mašte.

„Ja”, prvo lice, izgubljeno je, iako sam ovde. Nije li moje „ja” na stranici, moje jezikom uobličeno sopstvo, nalik telu? Deluje kao da sam iz jednog komada. Ali šta zapravo nastanjujem da bih nasledila? Nisam li i život i smrt potvrde svoga „ja”? Zar svaka moja reč, na putu ka rečenici, ne sabira moje biće, njegovo prisustvo, samo da bi se izgubilo? *Ja sam crna devojka u žutoj haljini*. Zar me rasa, rod i položaj (do kojeg se dolazi predlogom „u”) ne odevaju i ne preodevaju za javnu i privatnu upotrebu? Dok stignemo do tačke u mojoj rečenici, mog potvrđivanja sopstva, zar nisam već, smrću prispeća, zatvorena u iluziju značenja? Da bih se otrgla od tog nebića, zar ne moram da se razlomim, rasparčam, razorim?

Deluje suludo izabrati razorenu subjektivnost umesto koherentne, ali šta se događa s koherentnom subjektivnošću koja je samu sebe mitologizovala posredstvom privilegije u čistom obliku? Nijedno „ja” pred mojim unutrašnjim pogledom nije celina bilo čega. Ja sam deo i zato sam pokidana agresijom neprekinutog. Ma koliko to hiperbolično zvučalo, osvrćem se i vidim kako iluzija celovitosti i izvesnosti podstiče krstaške ratove, ropstvo, Bitku kod Litl Bighorna, Holokaust, Hirošimu, Perl Harbor, Vijetnam itd. Ne smemo biti privrženi nijednoj verziji prvog lica toliko da smo nespremni da je prekine-mo, odstupimo od nje ili je preusmerimo u ime poznatih i nepoznatih istina. Upravo taj pokušaj – neprestano ispitivanje subjektivnosti – trebalo bi da bude smisao ljudskosti. Pol Celan je u pismu Hansu Benderu 18. maja 1960. napisao:

*Zanat znači ručni rad, stvar ruku. A te ruke moraju pripadati jednoj osobi, tj. jedinstvenoj, moralnoj duši koja, svojim istinskim pesmama, traga za sopstvenim putem. Ne vidim nikakvu suštinsku razliku između stiska ruke i pesme... Živimo pod mračnim nebom i – malo je ljudskih bića. Otuda, valjda, i tako malo pesama.*

Smatram da je želja da budemo moralni sasvim u redu. I smatram da je sasvim u redu tragati za putem. Upravo me ta potraga, ta moralna potraga, naglo zaustavlja i preusmerava usred toka; ta potraga koja prekida i rastvara; ta potraga me fragmentizuje. Simon Vejl je napisala: „Ja sam i nešto drugo od onoga što zamišljam da jesam.” Njen iskaz

jeste čin „ja”, koje se potvrđuje nasuprot samom sebi – nasuprot iluziji celovitog sopstva. Nastojim da njene reči imam na umu dok razmišljam, dok činim, dok pišem:

*Čitava debljina mog jezika primorava sebe da se  
razdvoji, da zazove*

*Prelazim ispod  
narumenjenog otvora vilice bez kostiju  
jer zeleno prianja uz lišće  
jer ideja ostaje  
sveža*

*Ceo dan ću beležiti  
I nikad uveriti  
S takvom srećom mi*

(odlomak iz *Zapleta*)

(S engleskog prevela Milica Sofinkić)